

1930-1939 Döneminde Vergi Politikası

Fatih SARAÇOĞLU*

Özet

1930'lu yıllarda ekonomik politikaya devletçilik ilkesinin hakim olduğu görülmektedir. Ancak bu devletçilik, milli ekonominin gerekleri, ülkenin hızla kalkınması ve sanayileşmesi ihtiyacıyla sınırlı olan ve özel teşebbüsün tam güvenlik ve istikrar içinde varlığını sürdürebilmesini de gerekli gören bir devletçiliktir. Bu dönemde milli sanayinin kurulması amacıyla sanayi planları hazırlanmıştır.

Dönem içerisinde vergi politikası kamu hizmetlerinin finansmanı için kaynak sağlamak amacını gütmektedir ve bu durum sistemli ve bilimsel bir vergi reformuna gidilmesini engellemiştir. Mevcut vergilerde bazı değişiklikler yapılırken, özellikle ücretliler üzerine yeni vergiler yüklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vergi Politikası, Ücret, Vergi Yüğü, Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, Tarım Sektörü

Tax Policy In The Periods of 1930 – 1939

Abstract

In the years of 1930, it is obvious that the principle of statism was dominant to economic politics. However, according to this statism; it was necessary to maintain private enterprise's existence with a whole security and stability; with requirements of national economy and limited with the needs of the development of country and industrialization. In this period, industry plans was prepared for the purposes of constructing the domestic industry.

In these years; tax policy was considering the target of obtaining financial resources for public services and this situation averted to obtain a systematic and scientific tax reform. While there were some changes in existent taxes; especially new taxes charged over the wage earners.

Key Words: Tax Policy, Wage, Tax Burden, Gross National Product, Agricultural Sector

JEL Classification Code: H29

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi İİBF, Maliye Bölümü Öğretim Üyesi

Giriş

Devlet, ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşmak amacıyla, mali araçları kullanarak ekonomik hayata müdahalelerde bulunmakta, maliye politikası da bu müdahaleleri incelemektedir. Söz konusu olan mali araçların en önemlisi ise vergiler olmaktadır.

Liberal ekonomistler devletin ekonomik hayata müdahale etmemesi gerektiğini savunurken, 1929 dünya ekonomik krizi devletin ekonomiye müdahalesini zorunlu hale getirmiş, bunun etkileri ülkemizde de hissedilmiştir. Farklı bir ifadeyle ülke içi gelişmelerin yanında, dış dünyada meydana gelen değişiklikler de ülkemiz ekonomisinin seyrinde önemli değişikliklere neden olmuştur. Nitekim yabancı sermayenin ülke çıkarlarına hareket etmemesi, özel teşebbüsün kamu çıkarlarını çığnemesi, artan gümrük gelirlerinin devletin iktisadi müdahale imkanlarını artırması, askeri savunma ihtiyacı ve büyük buhranın patlak vermesi nedeniyle 1930-1939 yılları korumacı-devletçi sanayileşme dönemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

1930-1939 döneminde uygulanan ekonomik politikaya devletçilik ilkesi hakim olurken, vergi politikasında da gelişmeler yaşanmış; aşarın kaldırılmasıyla azalan kamu gelirlerinin artırılması yolları aranmıştır. Dönem içerisinde vergi politikası, iktisadi gelişmeyle ilgili kamu hizmetlerinin finansmanı için kaynak sağlamak amacıyla yönelmiş, gelir sağlama anlayışının zorunlu ve hakim olması, sistemli ve bilimsel bir vergi reformuna gidilmesini engellemiştir. Zira, mevcut vergilerde yapılan değişiklikler ve yeni getirilen vergiler, bir vergiyle toplanamayan gelirin başka bir vergiyle toplanmaya çalışıldığını göstermektedir. Yeni getirilen vergiler özellikle ücretlilere yüklenilmiştir.

Bu çalışmada amacımız 1930-1939 döneminde izlenen vergi politikasının incelenmesidir. Bu çerçevede vergi sistemindeki değişiklikler, vergi gelirlerinin dağılımı ve vergi yükünde meydana gelen değişiklikler ortaya konulacak; vergi gelirleri içerisindeki önemi dolayısıyla gümrük vergileri ve iktisadi gelişme politikasına etkilerinden dolayı tarım sektörü ve özellikle yeni getirilen vergilerden etkilenen kesim olarak ücretlilerin durumu sergilenecektir.

1. 1930-1939 Döneminde İzlenen Politikalar

Dünya ekonomisinin gelişimi, ülkemiz ekonomisinin gelişiminde de rol oynamaktadır. 1929 Dünya ekonomik krizi, dünyada bu tarihten sonra uygulanacak ekonomi politikalarının değişimine neden olmuştur. 1930'lu yıllarda hükümet tarafından devlet işletmeciliği yeniden örgütlenerek yerli burjuvazinin dış rekabete karşı korunduğu kapalı bir ekonomik yapı oluşturma yoluna gidilmiştir (Küçük, 1985: 2004).

1930-1939 dönemi, dünya ekonomisinin büyük buhran içinde sürüklenirken, Türkiye ekonomisinin dışa kapanarak ve devlet eliyle bir milli sanayileşme denemesine girdiği ve bu denemenin ana hatlarıyla başarılı olduğu bir dönem olmuştur (Boratav, 1993: 45). Bu açıdan 1930-1939 döneminde uygulanan ekonomik politikaya devletçilik ilkesinin hakim olduğu belirtilebilir. Ancak, bu devletçilik, sosyalizm anlamında bir ideoloji değil; milli ekonominin gerekleri, ülkenin hızla kalkınması ve sanayileşmesi ihtiyacıyla sınırlı olan ve özel teşebbüsün tam güvenlik ve istikrar içinde varlığını sürdürebilmesini de gerekli gören bir devletçiliktir (Öner, 1981: 104). 1930'lu yıllarda hakim olan devletçilik, genel olarak devlet işletmeciliğini de zorunlu bir unsur olarak gören müdahaleci bir iktisat

politikası anlamında kullanılmıştır (Burhan, 1990: 33). Devletçilik, bir iktisat politikası anlamına gelmekle birlikte; zaman zaman bir iktisadi politika olarak değil, bir iktisadi ve toplumsal sistem olarak yorumlanmıştır (Boratav, 1982: 95).

1920'lerin sonunda tarımsal ve sınai fiyatlar arasındaki oranın sonuncular lehine değişmesiyle ticaret hadlerinin düşmesi ve yerli hammaddeleri işleyerek ülkenin bazı mamulleri ithal zorunluluğundan kurtaracak sanayinin bir an evvel kurulması gereksinimi devletçilik ilkesinin kabulünde etkili olmuştur. Özel sektör gereken sermaye ve tecrübeye sahip olmadığından ve bu sanayii oluşturmasına imkan görülmediğinden devletçilik ilkesi benimsenmiştir (Yaşa vd., 1980: 82). Devletçiliğe geçiş nedenleri arasında yabancı sermayenin ülkenin iktisadi çıkarlarına uygun faaliyet göstermemesi, özel teşebbüsün kısa dönemli karlar uğruna uzun dönemli kamu çıkarlarını çığnemesi, 1929'da Lozan Andlaşması'nın sınırlamalarının sona ermesiyle artan gümrük gelirlerinin devletin iktisadi müdahale imkanlarını artırması, büyük buhranın patlak vermesi ve etkilerinin ülkemizde hissedilmesi de etken olmuştur (Boratav, 1982: 97-100). Devletçiliğin kabulünde etkili olan nedenlerden biri de, askeri savunmayla ilgili doğrudan ve dolaylı malları üretecek sanayi bazının oluşturulması olarak karşımıza çıkmaktadır (Kuyucuklu, 1986: 187).

Dönem içinde 1930-1931 yılları salt korumacı önlemlerle yetinilen, iç ekonomiye dönük müdahale önlemlerinin alınmadığı, ancak dış ticaret ve kambiyo rejimlerinin denetlendiği, 1932 yılı devletçi uygulamalara ani bir geçişi temsil eden, 1933-1939 yılları devletçiliğin rayına oturduğu yıllardır (Boratav, 1993: 51).

Yukarıda açıklandığı üzere amacımız, vergi sistemindeki değişikliklerin, vergi gelirlerinin dağılımının ve vergi yükünde meydana gelen değişikliklerin ortaya konularak; tarım sektörü ve ücretlilerin durumunun sergilenmesidir. Bu çerçevede GSYİH'nin sektörel dağılımının incelenmesi yararlı olacaktır. 1930-1939 döneminde gayrisafi yurt içi hasıla (GSYİH) içinde sektörlerin paylarında önemli gelişmeler olmuştur.

Tablo 1: GSYİH İçinde Sektörlerin Payı

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1930	49.0	9.2	41.8
1931	48.5	10.4	41.0
1932	43.2	11.6	45.2
1933	40.5	13.5	45.9
1934	37.5	14.5	47.9
1935	39.3	14.6	46.0
1936	46.9	13.0	40.0
1937	44.5	14.1	37.9
1938	43.4	14.1	42.4
1939	41.7	15.4	42.9

Kaynak: Tuncer BULUTAY, Yahya S. TEZEL, Nuri YILDIRIM, *Türkiye Milli Geliri (1923-1948)*, Ankara Üniversitesi, S.B.F. Yayınları No. 375, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974, Tablo 7.3'den yararlanılarak düzenlenmiştir.

Tablo 1'in incelenmesinden görüleceği gibi, tarım sektörünün GSYİH içindeki payı 1930'da %49.0 iken, 1934'e kadar gerilemiş ve bu yılda %37.5 olmuştur. 1936'da %46.9 ile 1930 ve 1931'den sonra dönem içindeki en yüksek paya ulaşılmış ve bundan sonra düşerek 1939'da %41.7 olmuştur.

Sanayi sektörünün GSYİH içindeki payı dönem içerisinde genellikle yükselmiş ve 1930'da %9.2 iken 1939'da %15.4 olmuştur. Hizmet sektörünün payında ise dönem ortalarına kadar bir yükselme olurken, dönemin ikinci yarısında gerileme olmuş ve yaklaşık dönem başındaki değere geri dönmüştür.

2. Vergi Sistemindeki Değişiklikler

1930-1939 döneminde Dünya ekonomik krizi tüm dünyadaki ekonomi politikalarını etkilerken, ülkemiz ekonomi ve maliyesini de güç duruma düşürmüş, bu durum devletin daha çok güncel ve acil sorunlarla uğraşmasına neden olmuştur (Çakır, 1981: 147). Gelir sağlama anlayışının zorunlu ve hakim olması, sistemli ve bilimsel bir vergi reformuna gidilmesini engellemiştir. Dönem içerisinde mevcut vergilerde bazı değişiklikler yapılırken, özellikle ücretliler üzerine yeni vergiler yüklenmiştir.

1930'dan sonraki dönemde vergi, halkın özverisinin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır (Kuruç, 1987: 39). Devletin daha iyi hizmet sunabilmesinden önce, kamu ekonomisinin açık vermeksizin yürütülmesi, farklı bir ifadeyle ayakta kalması en önemli amaç olmuştur (Kuruç, 1987: 39). Dolayısıyla çeşitli vergilerde üst üste değişiklikler yapılmış ve yeni vergiler getirilmiştir.

2.1. Mevcut Vergi Kanunlarındaki Değişiklikler

2.1.1. Kazanç Vergisi

Kazanç Vergisi, 1926 yılında Temettü Vergisi kaldırılarak, ticaret ve sanat ile uğraşanların gelirini konu edinecek biçimde, kısmen aşarın kaldırılmasından doğacak boşluğun giderilmesi, kısmen de modern vergileme amaçlarını gerçekleştirmek için getirilmiştir (Varcan, 1987: 31). Kazanç Vergisi'nin getirilmesinde, aşarın kaldırılmasının yanında, çeşitli yabancı şirketlerin millileştirilmesi, İmparatorluk döneminden kalma borçların ödeme planına bağlanması nedeniyle devletin yeni gelir kaynakları araması da etkili olmuştur (Özyüksel, 1985: 55). 1927 yılında yapılan değişikliklerle beyannameli mükelleflerin alanı daraltılarak, sadece şirketler için zorunlu hale getirilmiştir. Daha sonra gerek idarenin ihtiyaçlarını karşılamadaki yetersizliği, gerekse uygulama güçlüğünden kaynaklanan mükellef şikayetleri dolayısıyla 1930 yılında çalışmalara başlanmış ve 1934 yılında yeni Kazanç Vergisi Kanunu kabul edilmiştir.

Kazanç Vergisi Kanunuyla hesap mütehasıslığı kurumu getirilmiş ve stopaj usulü yaygınlaştırılmıştır (Öner, 1981: 110). Uygulamada, beyan üzerinden vergi tarhiyatı, mükelleflerin zarar beyan etmeleri durumunda vergi dışında kalmalarını sağladığından, gerçek usulde vergilendirilenlerin karine usulüne göre vergilendirilenlerden daha az vergi ödemesine neden oluyordu (Türk, 1981: 341). Bu nedenle 1935 yılında, gerçek usulde vergilendirilenlerle karine usulüne göre vergilendirilenler arasında denge sağlamak amacıyla bir güvenlik tedbiri olarak asgari mükellefiyet esası getirilmiştir (Türk, 1981: 341). Ancak, gerçek gelire dayanan bir sistem olmaması ve beklenen hasılatı sağlamadığı için asgari vergi usulünün yararlı olduğu söylenemez (Varcan, 1987: 51).

2.1.2. Bina ve Arazi Vergileri

Musakkafat Vergisi'nin devamı niteliğindeki Bina ve Arazi Vergileri, Musakkafat Vergisi'nin aksaklıklarının giderilmesi ve düzenli bir vergi yapısının oluşturulabilmesi amacıyla 1931 yılında getirilmişlerdir (Öner, 2005: 399-400).

Daha sonra 1935 yılında bu iki vergi birleştirilmiş ve vergileme yetkisi yerel yönetimlere bırakılmıştır. Böylece Türkiye'de mali ademi merkeziyetçilik yönünde ilk adım atılmış olmaktadır (Önder, 1980: 24).

Bu verginin en önemli sakıncası, vergi ilk tarhiyat sırasındaki yazıma dayanmış olduğundan, zamanla meydana gelen fiyat artışları karşısında matrahın erimesi olmuştur. Bu mekanizma, yerel yönetimlerin içine düştükleri krizin nedenlerinden birini oluşturmaktadır (Önder, 1980: 24).

2.1.3. Hayvanlar Vergisi

Sayım Vergisi'nin devamı olarak nitelendirilebilecek olan Hayvanlar Vergisi 1931 yılında kabul edilmiş olup, hayvan yetiştiricilerin korunması gerekçesiyle getirilmiştir. Yapılan değişikliklerle vergi miktarı önemli derecede düşürülmüştür.

1931 yılını izleyen yıllarda hayvan değerlerindeki düşmeler vergi miktarıyla hayvan değerleri arasındaki oranı bozduğu ve vergi ağır gelmeye başladığı için 1936 yılında önemli vergi indirimleri yapılmıştır.

2.1.4. Veraset ve İntikal Vergisi

Gayrimenkuller Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk dönemlerinden beri ferağ ve intikal harçlarına (ferağ harcı gayrimenkullerin satışı yoluyla, intikal harcı ise, veraset yoluyla bir elden diğerine geçerken alınan harçlardır) tabi tutulmuş olup; cumhuriyet döneminde de gayrimenkul ve menkul malların gerek veraset, gerekse bağış yoluyla ivazsız intikalleri 1926 tarihli Veraset ve İntikal Vergisi kapsamına alınmıştır (Özyüksel, 1985: 66).

1926 yılında kabul edilen Veraset ve İntikal Vergisi'nin konusunun geniş olması ve istisna hükümlerinin dar tutulmuş olması şikayetlere yol açmıştır. Bu arada Medeni Kanun'un yürürlüğe girmesi ve miras konusunda yeni bir hukuk düzeninin kurulması nedeniyle mevcut Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu'nda 1931 yılında değişiklikler yapılmıştır.

2.1.5. Muamele Vergisi

1927 yılından beri yürürlükte bulunan ve üretimden pazarlamaya kadar çeşitli aşamalarda mal ve hizmet satış fiyatları üzerinden alınan bu vergi kapsamı itibarıyla iktisadi hayata olumsuz etkileri olduğu gerekçesiyle yeniden düzenlenmiştir. Verginin yükünün hafifletilmesi kararı, ekonomik amacın mali amaca tercih edildiğinin göstergesidir (Varcan, 1987: 56).

Muamele Vergisi, bankacılık, sigortacılık, ithalat, ihracat ve sanayi kesimlerini kapsar nitelikte olup; sanayi kesiminde vergide hafifletme yapılırken, ihracat üzerindeki vergi tamamen kaldırılmıştır. Muamele Vergisi devletin çektiği gelir sıkıntısı nedeniyle 1934 yılında yeniden düzenlenmiş, vergi denetimi konusunda örgütlenmeye gidilmiştir.

2.1.6. Gümrük Vergileri

Vergi gelirleri içerisinde gümrük vergilerinin önemli bir yer tutması siyasi kesimle (bürokrasi) yerli ticaret ve sanayi kesimi arasındaki çıkar birliğinin sonucudur. Zira, gümrük vergileri, gerek özel sektörün dışa karşı korunmasını sağlaması, gerekse devlete büyük gelir sağlaması nedeniyle bürokrasi ile iç piyasaya dönük özel sanayinin çıkarlarının kesiştiği bir alanda bulunmaktadır (Kirmanoğlu,

1994: 59). 1931 yılında yeni gümrük tarifesine ek olarak, ithalata kota koyma ve ihracatı denetleme konularında hükümete yetki verilmiş olması (Boratav, 1993: 52 – 53) gümrük vergisi gelirlerinin artırılmasına yönelik düzenlemeler olarak görülebilir.

Lozan Andlaşması ile Kurtuluş Savaşı sona erdirilirken, imzalanan ticaret anlaşması ülkemizin beş yıl süreyle etkili bir koruma politikası uygulamasını önlemiştir (Türk, 1982: 12). Dolayısıyla 1929 yılına kadar etkili dış ticaret ve sanayileşme politikaları uygulanamamıştır. Daha sonra gümrük bağımsızlığı elde edilince, 1929 yılında Gümrük Tarifesi İthalat Umumi Tarifesi Kanunu yürürlüğe girmiş olup, böylece mali ve koruyucu amaçları birlikte gerçekleştirme imkanı sağlanmıştır (Türk, 1982: 12). Ayrıca, bu kanunla devlet bütçesi, hasılatı bol bir vergiye kavuşmakta ve bağımsızlığına gölge düşüren bir durumdan kurtulmuş olmaktadır (Türk, 1982: 12).

Ek Tablo 1'den görüleceği gibi, dönem içerisinde Gümrük Vergisi hasılatı 1930 yılında %34 oranı ile vergi hasılatı içinde en yüksek seviyededir. Daha sonraki yıllarda da Gümrük Vergisi önemini korumakla birlikte, toplam vergi hasılatı içindeki payı azalmıştır. 1929 ekonomik krizi, dış ticaret hacmini geniş ölçüde koruduğu halde, Türkiye'nin dış ticareti nisbi olarak daha az düşmüştür (Korkmaz, 1982: 151). Dolayısıyla, 1929 ekonomik krizine rağmen, Gümrük Vergisi'nin önemini koruduğunu belirtebiliriz.

2.2. Yeni Getirilen Vergiler

1930-1939 döneminde getirilen yeni vergiler, İktisadi Buhran Vergisi, Muvazene Vergisi ve Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi olup, bu vergiler olağanüstü vergiler olarak adlandırılmakta ve üçü de ücretlileri esas almaktadır. Kazanç Vergisi'ne zam getiren bu üç olağanüstü vergi ile Kazanç Vergisi'nin toplam hasılatının %79 ile %85'i sadece ücretlilerden karşılanmıştır (Oyan, 1999: 162).

2.2.1. İktisadi Buhran Vergisi

İktisadi buhranın ülkemizdeki etkilerini hafifletmek amacıyla; ticaret ve sanat sektörüne oranla daha iyi durumda olduğu düşünülen hizmetli istihkaklarının vergilendirilmesi için 1/12/1931 tarihinden itibaren yürürlüğe konulmuştur (Varcan, 1987: 51). Verginin geçici olması nedeniyle Kazanç Vergisi'ne tabi ticaret ve sanat erbaplarına uygulanmayacağı belirtilmiştir (Varcan, 1987: 51). Ayrıca 30 lira ve daha düşük maaş alanlarla ziraatte çalışan işçiler ve rençberler bu vergiden muaf tutulmuştur. Vergi tevkif yoluyla tahsil edilmektedir (Pelin, 1945: 376).

İktisadi Buhran Vergisi'nin sadece ücretli ve maaşlılara yüklenmesinin adaletli olmadığı ve buhranın devam etmesi gerekçesiyle, Bina Vergisi'ne 1/6/1932 tarihinden itibaren Buhran Vergisi zammı yapılmıştır.

Hizmetli maaşlarının en az %10'u olmak üzere artan oranlı olarak alınan verginin kapsamı 1/6/1934 tarihinden itibaren ticaret ve sanatları dolayısıyla kazanç vergisi mükellefi olanları ve hatta kazanç vergisinden muaf olan bazı müesseseleri de kapsamak üzere genişletilmiştir.

Tablo 2'nin incelenmesinden anlaşılacağı gibi, İktisadi Buhran Vergisi'nin kapsamına Bina Vergisi ve ticaret erbabı da eklenmiş olmasına rağmen, verginin çok büyük kısmını dönem içerisinde sürekli olarak ücretliler ödemiştir. Ayrıca Ek Tablo 1'den görüleceği gibi, 1931-1939 döneminde İktisadi Buhran Vergisi'nin vergi gelirleri içindeki payı ortalama %7,5 olmuştur.

Tablo 2: İktisadi Buhran Vergisinin Mükellefleri Arasında Dağılımı (%)

Yıllar	Ücretliler	Bina Ver. Mük.	Ticaret Erbabı	Toplam
1931	100.0	-	-	100.0
1932	86.0	14.0	-	100.0
1933	84.3	15.7	-	100.0
1934	75.2	14.2	10.6	100.0
1935	74.8	13.2	12.0	100.0
1936	86.2	-	13.8	100.0
1937	84.1	-	15.9	100.0
1938	84.5	-	15.5	100.0

Kaynak: Cihan DURU, “Atatürk Döneminde Olağanüstü Vergiler”, Maliye Dergisi, Atatürk Özel Sayısı, Ekim 1981.

Gerekçesinde geçici olduğu belirtilen ve buhran sona erince kaldırılması gereken İktisadi Buhran Vergisi, vergi konusunun kavranmasındaki basitlik, tahsilat kolaylığı ve sağladığı hasılat nedeniyle uzun yıllar sürdürülmüş (Duru, 1981: 268 – 269), 1951 bütçe yılı başına kadar yürürlükte kalmıştır.

2.2.2. Muvazene Vergisi

Dünya ekonomik krizinin etkileri, köklü ve sağlam ekonomik ve mali önlemler yerine, alışılmış, kolay önlemlere başvurulması şeklinde yansımıştır (Duru, 1981: 272). Bunun bir sonucu da Muvazene Vergisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Maaş ve ücret karşılığı çalışanların kazanç azalmasından pay almaları, devletin mali ihtiyacını karşılamak üzere diğer sınıflara yeni vergiler getirildiğinde ya da mevcut vergilere zam yapıldığında iktisadi hayatın zarar göreceği varsayımıyla 1932 yılında uygulanmak ve hizmetlilerden alınmak üzere getirilmiştir (Varcan, 1987: 52-53). İstihkak ve tediyeelerden Kazanç ve İktisadi Buhran Vergileri çıkarıldıktan sonra kalan tediye miktarından %10 oranında vergi alınması öngörülmüştür. Verginin tarh, tahakkuk ve tahsil biçimi de İktisadi Buhran Vergisi'nde olduğu gibidir. Muvazene vergisi ile mükelleflere bir çeşit en az geçim indirimi uygulaması olan 20 liralık istisna tanınmıştır.

Sadece ücretlilerden alınan Muvazene Vergisi'nden elde edilen gelir İktisadi Buhran Vergisi'nden elde edilen gelirden daha yüksek olup; Ek Tablo 1'in incelenmesinden anlaşılacağı gibi, 1932-1938 döneminde Muvazene Vergisi'nin toplam vergi gelirleri içindeki payı ortalama %10,5 olmuştur.

Başlangıçta bir yıl için getirilen bu vergi, İktisadi Buhran Vergisi'nde olduğu gibi 1950 yılı sonuna kadar yürürlükte kalmıştır.

2.2.3. Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi

1930'lu yıllarda Avrupa'da artan silahlanma yarışı hava kuvvetlerine daha çok önem verilmesine yol açmış; Türkiye'nin havadan gelebilecek tehlikelere karşı hava kuvvetlerinin güçlendirilmesi gerekliliği, halkın Türk Hava Kurumu'na yardımlarının yoğunlaşmasına neden olmuştur. 1935 yılında bu yardımların daha düzenli bir şekilde toplanması ve hava kuvvetlerinin güçlendirilmesi için Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi Kanunu çıkarılmıştır (Duru, 1981: 276).

Hava kuvvetlerinin ihtiyaçlarının daha iyi karşılanması amacına dayanan bu verginin konusu da hizmetli istihkaklarıdır. Verginin tarh, tahakkuk ve tahsil biçimleri de İktisadi Buhran Vergisi ve Muvazene Vergisi'nde olduğu gibidir. Verginin 1935-1939 yıllarında toplam vergi gelirleri içindeki payı ortalama %2,7 olmuştur. Diğer iki vergide olduğu gibi, Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi de 1951 bütçe yılı başına kadar yürürlükte kalmıştır.

3. Vergi Politikası

3.1. Vergi Gelirlerinin Dağılımı ve Vergi Yüğü

Atatürk döneminde milli gelir hesaplarının başlatılmasıyla birlikte, vergi yükünün de hesaplatılması konuya verilen önemin göstergesidir (Akalin, 2008: 91).

3.1.1. Vergi Gelirlerinin Dağılımı

1930-1939 yılları arasında mevcut vergi kanunlarında yapılan değişikliklere ve yeni vergiler getirilmesine rağmen; dünya iktisadi buhranının etkisiyle bütçe gelirleri içinde vergi gelirlerinin payı dönem boyunca azalmış; bu azalış, özel gelirler ve fonlardaki artış ile karşılanmıştır. Tablo 3'ün incelenmesinden görüleceği gibi, dönem başında genel bütçe gelirlerinin 3/4'ü vergi gelirlerinden oluşurken, bu oran dönem boyunca gerilemiş ve dönem sonunda vergiler, genel bütçe gelirlerinin yarısını karşılar duruma gelmiştir. Özel gelirler ve fonların bütçe gelirleri içindeki payı ise, dönem başında %13 iken, dönem içerisinde artmış ve dönem sonunda %34 olmuştur.

Tablo 3: Genel Bütçe Gelirleri Tahsilatının Dağılımı (%)

Yıllar	Vergi Gelirleri	Vergi Dışı Gelirler	Özel Gelirler ve Fonlar
1930	75	12	13
1931	76	11	13
1932	76	8	16
1933	78	6	16
1934	60	19	21
1935	58	17	25
1936	60	25	15
1937	63	17	20
1938	63	17	20
1939	50	16	34

Kaynak: Bütçe Gelirleri Yıllığı 1977-1978.

Tablo 4'ün incelenmesinden anlaşılacağı gibi, toplam vergi gelirleri içerisinde aşarın kaldırılmasıyla azalan gelir üzerinden alınan vergilerin payı 1931'den itibaren gelir üzerinden alınmak üzere getirilen yeni vergiler ve mevcut vergilere yapılan zamlarla artmıştır. Servet ve harcamalar üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı dönem boyunca azalmıştır.

Tablo 4: Vergi Gelirlerinin Gelir-Servet-Harcama Üzerinden Alınan Vergiler Olarak Dağılımı (%)

Yıllar	Gelir Üzerinden Alınan Vergiler	Servet Üzerinden Alınan Vergiler	Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler
1930	8.6	17.5	73.9
1931	13.0	17.0	70.0
1932	22.3	14.2	63.5
1933	22.2	14.2	63.6
1934	27.4	16.1	56.5
1935	28.5	15.6	55.9
1936	41.8	11.6	46.6
1937	17.1	10.8	72.1
1938	31.5	8.1	60.4
1939	35.7	8.6	55.7

Kaynak: Bütçe Gelirleri Yıllığı 1977-1978.

1923-1924 yıllarında toplam vergi gelirleri içerisinde gelir üzerinden alınan vergilerin payı %37,5 iken, aşarın kaldırılmasıyla bu oran düşmüş ve 1925-1931 döneminde yaklaşık %10 olmuştur. 1932-1939 döneminde ise, olağanüstü vergiler yoluyla bu oran yükselmiş ve ortalama %28 olmuştur.

Dönem içerisinde gelir üzerinden alınan vergiler, olağanüstü vergilerin de etkisiyle büyük ölçüde maaş ve ücret gelirlerinin vergilendirilmesine dayanmaktadır. Tüccarların, sanayicilerin, Sümerbank ve Etibank gibi devlet örgütleri de dahil olmak üzere iktisadi kuruluşların karları üzerinden ödedikleri gelir vergileri, toplam gelir vergisi hasılatının 1930'larda %15 ile %20'si arasında değişen bir bölümünü oluşturmuştur (Tezel, 1986: 373). Karlardan alınan gelir vergilerinin önemli kısmını devlet kuruluşları ödediği için, tacir ve sanayicilerin ödediği gelir vergilerinin toplam gelir vergileri hasılatı içindeki payının genellikle %10'un altında kaldığı belirtilebilir (Tezel, 1986: 373). Nitekim, 1934 ve 1935 yıllarında tüccar ve sanayicilerin ödediği gelir vergileri, bunların net gelirlerinin %2'si; memur ve işçilerin ödediği gelir vergileri, bunların maaş ve ücretlerinin %18'i olarak hesaplanmıştır. 1938 yılında yapılan incelemelerde de dolaysız vergi yükü memur maaşlarında %25 ile %40 arasındayken; ticari ve sınai kar gelirlerinde %7'nin altında olduğu sonucuna varılmış; ancak, kar gelirlerinin vergilendirilmesinin artırılması ve ücret ve maaşlar üzerindeki vergi yükünün azaltılması önerileri dikkate alınmamıştır (Tezel, 1986: 373).

Servet üzerinden alınan vergilerin bütçe gelirleri içindeki payının dönem boyunca yüksek olmasının nedeni ise, tarımsal üreticilerin ödedikleri Hayvanlar Vergisi'nin bu grupta değerlendirilmesi olmuştur.

Tablo 5: Vergi Gelirlerinin Dolaylı-Dolaysız Vergiler Olarak Dağılımı (%)

Yıllar	Dolaylı Vergiler	Dolaysız Vergiler
1930	74	26
1931	70	30
1932	64	36
1933	63	37
1934	56	44
1935	56	44
1936	47	53
1937	72	28
1938	60	40
1939	56	44

Kaynak: Bütçe Gelirleri Yıllığı 1977-1978.

Tablo 5'den görüleceği gibi, vergi gelirleri içinde, dönem boyunca dolaylı vergiler dolaysız vergilerden daha önemli yere sahiptir. Ancak dönem içerisinde dolaysız vergilerin payı artmış, 1930 yılında payı %26 iken 1936'da %53 olmuş, 1939'da ise %44 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum devlet eliyle kalkınma politikasına uygun düşmektedir (Demirkan, 1981: 68). Ayrıca, dolaysız vergilerin payının artması, Kazanç Vergisi'nin ve diğer gelir ve servet vergilerinin daha etkin biçimde uygulandığını göstermektedir (Demirkan, 1981: 68).

3.1.2. Vergi Yükü ve Vergi Gelirlerinin Esnekliği

Tablo 6'dan görüldüğü gibi, vergi yükü dönem boyunca ortalama %10'dan biraz yüksek iken, vergi sistemi istikrarlı bir esneklikten uzak olmuştur. Ekonomik gelişme gayretleri içinde devletin gelire şiddetle ihtiyaç duyduğu bir dönemde vergi yükünün yaklaşık %10 olması düşük bir değeri ifade etmektedir. 1932 ve 1933 yıllarına ait oranlar istisnai nitelik taşımaktadır. Bunun sebebi bir yandan GSMH'deki düşüş, diğer yandan 1932 yılında vergi gelirlerinin artırılması yönündeki tedbirlerle açıklanmaktadır (Yaşa vd., 1980: 603). Bu tedbirlere rağmen vergi yükünün yapısal ve istikrarlı bir yükselme gösterdiği belirtilemez. Çünkü, 1933-1938 yılları arasında vergi gelirlerinin sabit fiyatlarla artışı sadece %4,8 olmuştur (Yaşa vd., 1980: 603).

Tablo 6: Vergi Yükü ve Vergi Gelirlerinin Esnekliği

Yıllar	Vergi Yükü (Vergiler / GSMH)	Vergilerin GSMH'ye Göre Esnekliği
1930	10.4	0.3
1931	10.1	1.2
1932	18.2	*
1933	13.7	14.2
1934	11.8	*
1935	11.8	1.0
1936	7.9	*
1937	9.0	3.1
1938	10.7	5.0
1939	9.5	0.4

Kaynak: Bütçe Gelirleri Yıllığı 1977-1978.

* Vergi gelirleri ile GSMH ters yönde değişmiştir.

Liberal ekonomik politikanın uygulandığı 1923-1930 döneminde milli gelirden vergiler yoluyla düşük bir pay alınmıştır (Turan, 1998: 176). Farklı bir ifadeyle vergi yükü düşüktür. Bu şekilde bir vergi politikası izlemekle, özel teşebbüste sermaye birikimine ve yabancı yatırıma imkan sağlamak istendiği anlaşılmakta olup, bu durum o dönemde izlenen ekonomik politika bakımından uygun düşmektedir (Turan, 1998: 176). Tablo 6'dan görüleceği üzere, 1930-1939 döneminde vergi yükü, ilk yıllarda önceki döneme göre yükselmişse de, 1935 yılından sonra düşmüştür. Zira vergi yükü, 1923 yılında 9,8; izleyen yıllarda ise 1924'te 9,4; 1925'te 8,9; 1926'da 9,2; 1927'de 11; 1928'de 10,9; 1929'da ise 8,7 olarak gerçekleşmiştir (Bkz. T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, 1979: 6). Ancak genel olarak önceki dönemden yüksek bir vergi yükünün olması, devlet eliyle toplanan zorunlu tasarruflarla devlet yatırımlarının finanse edildiğini göstermektedir (Öner, 1981: 114). Bu da dönem içinde izlenen politikaya uygun düşmektedir.

Dönem içinde vergisel yapı, GSMH'deki artışa uyamamıştır (Demirkan, 1981: 67). Tablo 6'dan vergi esnekliğinin oldukça yüksek olduğu izlenimine varılabilir. 1933'de vergi gelirlerindeki düşüşün GSMH'deki düşüşten daha yüksek olması vergi esnekliğinin yüksek olması sonucunu yaratmıştır. 1934 ve 1936'da GSMH ile vergi gelirlerinin gelişme yönleri ters olmuştur. 1937 ve 1938 yılları için olumlu bir esneklik görülse de; dönemin bütünü açısından istikrarlı bir esneklikten uzak olduğu görülmektedir (Yaşa vd., 1980: 603).

3.2. Ücretlilerin ve Tarım Sektörünün Durumu

3.2.1. Olağanüstü Vergiler ve Ücretlilerin Durumu

Atatürk, mali kararların ekonomik bütünlüğü tamamlayacak biçimde alınmasını, yeni konulacak vergilerin ekonomiye etkilerinin çok iyi değerlendirildikten sonra konulmasını istemiştir (Kılıçdaroğlu, 1981: 83). Bu açıdan vergilerin dengeli biçimde dağılması ve vergilemede adaletin sağlanması gerekmektedir. Tablo 7'den 1930-1935 yıllarında verginin dengeli dağılımında alınan mesafe görülmektedir. Ancak vergi yükü, günümüzde olduğu gibi, 1930'larda da ücretlilerin omuzundadır (Kılıçdaroğlu, 1981: 85). Bu dağılımda dönem içerisinde getirilen olağanüstü vergiler önemli rol oynamaktadır.

Tablo 7: Devlet Gelirlerinin Yükümlüler Arasında Dağılımı

Gelir Grupları	1930-1931 (%)	1934-1935 (%)
Gayrimenkul sahiplerinden alınan vergi	6.29	4.72
Çiftçilerin yüklendiği vergiler	15.53	12.80
Ticaret ve sanayinin yüklendiği vergi	-	4.94
Serbest meslek erbabının yüklendiği vergi	10.61	0.18
Hizmet erbabının ve küçük sanatçıların yüklendiği vergi	-	18.55
Dolaylı vergiler	67.57	58.51
Toplam	100.00	100.00

Kaynak: Kemal Kılıçdaroğlu, "Kemalist Öğretide Maliye", Maliye Dergisi, Atatürk Özel Sayısı, Ekim 1981.

Tarımsal fiyatların düşmesi ve ticaret ve sanayideki sürümsüzlük dolayısıyla yurttaşların gelirleri azalmıştır (Bulutoğlu, 1978: 52). Hükümet için yeni vergi

konabilecek tek alan, fiyat düşüşleri nedeniyle satın alma gücü artmış olan ücret gelirleri olarak görülebilir (Bulutoglu, 1978: 52). İnceleme dönemimizden önce, aşarın kaldırılmasıyla doğan açığı kapatmak ve hazineye gelir sağlamak için yeni vergiler getirilmiş, ancak, bu vergilerden sağlanan gelirlerin yetersizliği yüzünden, yukarıda belirtilen gerekçeyle ücretliler üzerine konan vergiler çeşitlendirilmiş ve artırılmıştır. Farklı bir ifadeyle vergi politikası daha çok iktisadi gelişmeyle ilgili kamu hizmetlerinin finansmanı için kaynak sağlamak amacını gütmektedir (Çakır, 1981: 143). 1931 yılında İktisadi Buhan Vergisi, 1932'de Muvazene Vergisi ve 1934'de de Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi, en kolay vergi alınan kitle olması itibarıyla ücretle çalışan hizmet erbabına yüklenmiştir (Tekeli, 1959: 6). Dolayısıyla 1930'lu yıllarda ülkemizde ücretliler üzerine getirilen vergilerle ücretli kesimden ücretli olmayan kesime doğru bir gelir akımı olmuştur.

Tablo 8 incelendiğinde 1932-1939 döneminde ücretlilerden alınan İktisadi Buhan Vergisi, Muvazene Vergisi ve Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi toplamının vergi gelirleri içerisinde önemli boyutlara ulaştığı görülmektedir. Ücretliler üzerindeki bu yoğun vergi yükü yabancı uzmanların da tepkisine neden olmuş ve ücret gelirlerinin sermaye gelirleri kadar ağır vergiye tabi tutulmaması gerektiği belirtilmiştir (Küçük, 1985: 204). Ücretlilerden alınan Kazanç Vergisi'yle birlikte olağanüstü vergilerin tüm vergi gelirleri içindeki payı, aynı dönemde %17 ile %34 arasında değişmektedir (Duru, 1981: 282).

Tablo 8: Ücretlilerden Alınan Olağanüstü Vergilerin Toplam Vergi Geliri İçindeki Payı

Yıllar	İktisadi Buhan Vergisi	Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi	Muvazene Vergisi	Toplam
1932	6.16	-	8.56	14.72
1933	6.65	-	9.33	15.98
1934	8.84	-	10.86	19.70
1935	8.91	1.10	10.52	20.53
1936	7.16	2.74	9.81	19.71
1937	9.14	3.43	12.39	24.96
1938	8.07	3.00	8.46	19.53
1939	9.28	3.36	9.63	22.27

Kaynak: Esfender Korkmaz, Vergi Yapısı ve Gelişimi, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Yayın No. 2989/489, Gür-Ay Matbaası, İstanbul, 1982.

İktisadi Buhan Vergisi'nin önemli kısmını, Muvazene ve Hava Kuvvetlerine Yardım Vergileri'nin tümünü ücretlilerin ödemesi, vergide genellik ve adalet ilkelerine aykırı düşmektedir. Bu üç verginin de ücretliler üzerine yüklenmiş olması, vergi tabanının genişletilmesi yerine, daha kolay vergi alınabiliyor olması gerekçesiyle ücretlilere yüklenildiğini göstermektedir. Söz konusu vergilerle tüccar, sanayici ve çiftçilerin ekonomik krizden doğan kayıp ve zararlarının bir anlamda ücretlilere yüklendiği sonucuna ulaşılmaktadır (Duru, 1981: 287).

Yukarıda sözü edilen üç verginin birden uygulanması; dönem içinde izlenen vergi politikasının yalnızca vergilerin kapsamıyla oynamak değil, bir vergiyle

toplanamayan gelirin başka bir vergiyle toplanmaya çalışıldığını göstermektedir (Kuruç, 1987: 40).

3.2.2. Tarım Sektörünün Durumu

Büyük buhranın etkisiyle tarım ürünlerinin fiyatlarında meydana gelen düşmeler çiftçi nüfusun hayat koşullarını sarsmıştır (Boratav, 1993: 52). Farklı bir ifadeyle 1930'lu yıllarda hükümetin uyguladığı iktisat politikalarından zarar gören bir kesim de tarım kesimi olmuştur. Burada, dünyada yaşanan kriz dolayısıyla buğday fiyatlarındaki düşüş etkili olmuşsa da, asıl neden devletin tarım kesimini koruyacak politikalar uygulamamış olmasıdır (Kirmanoğlu, 1994: 59).

Cumhuriyet yönetimi 1932 yılından sonra tarım kesimine yeni bir vergi getirmemiş, mevcut vergilerde önemli indirimler yapmıştır (Turan, 1981: 313). Günün koşulları itibarıyla, geniş halk kesimini ve büyük gelirleri ilgilendiren vergi indirimleri yapılırken, bütçe dengesinin bozulmamasına da önem gösterilmesi tutarlı bir maliye politikasıdır (Turan, 1981: 313). Ancak, bütçe dengesinin sağlanması bakımından özellikle ücretlilere yüklenilmiş olması adaletsiz bir vergi yapısının oluşumuna neden olmuştur.

Dönem içerisinde tarım kesimine yeni bir vergi getirilmemesi ve mevcut vergilerde indirimler yapılmış olmasına rağmen, özellikle tarım kesiminin ödediği Arazi Vergisi, Yol Vergisi¹ ve yine tarım kesiminin ödediği bir vergi olan Hayvanlar Vergisi vergi gelirleri içerisinde önemli yer tutuyordu. Hayvanlar Vergisi'yle çoğunluğu kırsal kesimden alınan Bina ve Arazi Vergisi gelirleri, dolaysız vergilerin %60'ına çıkıyordu (Oyan, 1999, 160). Dolaysız vergilerin toplam içindeki payı gerilemişti, ancak bu pay 1929'dan sonra önce yavaşça, 1932-1936 döneminde olağanüstü vergilerle birlikte hızla artmıştır (Oyan, 1999, 160). Bu dönemde tarım üzerindeki dolaysız vergiler, tüm dolaysız vergilerin %35'ini sağlıyordu. Sözü edilen iki vergiyle birlikte, esas olarak tarıma yük getiren Yol Vergisi'de ele alındığında, 1933'te bütçe gelirlerinin %17,3'üne ulaşıyordu. Ancak, bu oran devam eden yıllarda düşmüş ve 1935, 1937, 1939 yıllarında sırasıyla, %13,9; %13,1 ve %9,9 olarak gerçekleşmiştir (Aren, 1963: 16).

Tablo 9: Dolaylı Vergiler İçinde Tarım Kesiminin Payı (%)

Yıllar	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Tarım Kes. Payı	26.4	27.8	25.8	23.7	18.8	18.7	21.8	22.4	20.4	19.4

Kaynak: Tuncer Bulutay, Yahya S. Tezel, Nuri Yıldırım, Türkiye Milli Geliri (1923 - 1948), Ankara Üniversitesi, S.B.F. Yayınları No. 375, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974, Tablo 7.3'den yararlanılarak düzenlenmiştir.

Tablo 9'dan dolaylı vergiler içinde tarım kesiminin payı incelendiğinde, dönem içerisinde dolaylı vergilerin ortalama %23'lük kısmını bu kesimin ödediği görülmektedir.

¹ 1930 öncesinden gelen bir vergi olup; inceleme dönemimizde de sürdürülmüştür. 18 yaşından büyük bütün erkek nüfusun ya her yıl belli bir süre yol inşaatında fiilen çalışması ya da buna eşit bir tutarı ödemeleri şeklinde uygulanmıştır. Farklı bir ifadeyle para ekonomisine girmemiş köylü kesimi için yol inşaatında çalışma yükümlülüğü anlamına geldiği görülmektedir. Vergi, esas itibarıyla fiilen çalışarak ödendiği için, özellikle köylerdeki gizli işsizlikten yararlanmayı sağlamış olup; 1952 yılına kadar yürürlükte kalmıştır (Aren, 1963: s. 15; Kazgan, 1983: 530).

Buradan hareketle toplam vergi gelirleri içinde tarım kesiminin ödediği vergilerin önemli yer tuttuğu, tarım kesimine yeni bir vergi getirilmemesi ve mevcut vergilerde indirimler yapılmış olmasına rağmen yüksek vergi yükü altında olduğu görülmektedir. Farklı bir ifadeyle vergi sistemindeki değişiklikler, özellikle ücretli kesimin vergi yükünü artırırken, iktisadi krizin de etkisiyle tarım kesiminin de vergi yükü ağırlaşmıştır (Yaşa vd., 1980: 604). Arazi Vergisi'nin arazi büyüklüğüne göre, Hayvanlar Vergisi'nin de hayvan sayısına göre belirlenmesi; krizin tarım ürünleri fiyatlarını ve tarımda çalışanların gelirlerini düşürmesi tarım kesiminin vergi yükünü artırmıştır (Yaşa vd., 1980: 604).

Az gelişmiş ülkelerde tarımın vergilendirilmesi, vergilendirme yoluyla el koyulan tarımsal fazlanın kullanımı ve iktisadi gelişme sürecinin hızlandırılması açısından önem taşımaktadır. Tarım ekonomisi içinden sanayi sektörü yaratma çabalarını etkileyen temel iktisadi olgulardan biri, tarım ve sanayi ürünleri arasındaki görece fiyat ilişkilerinde meydana gelen değişimlerdir (Tezel, 1986: 362–363).

Tarım sektörünün sermaye birikimine katkısı sadece tarımsal gelirlerden yapılan gönüllü tasarruflardan oluşmamakta; tarımın iç ticaret hadlerindeki değişimler ve tarımın vergilendirilmesi konuları da önem taşımaktadır (Tezel, 1986: 407). 1930'ların başlarında tarımın iç ticaret hadleri, ekonominin dış ticaret hadlerindeki bozulmayla ilişkili olarak büyük ölçüde tarımın aleyhine dönmüştür (Tezel, 1986: 407). Tarımın iç ticaret hadlerinde 1928'den sonra bir gerileme, 1930-1933 arasında ciddi bir çöküntü görülmekte, iç ticaret hadlerinin tarım aleyhine seyri 1930-1939 dönemi boyunca ve sonrasında sürmektedir (Tezel, 1986: 363).

Tarımın iç ticaret hadlerindeki bozulma, tarımsal üreticilerin sattıkları belli miktarda tarım ürünüyle tarım dışı sektörlerden daha az mal ve hizmet satın alabilmelerine yol açtığı için, tarımdan tarım dışı sektörlerle bir gelir aktarması anlamına gelmektedir (Tezel, 1986: 363). 1930'larda tarım ürünlerinin fiyatlarında meydana gelen çöküntü, tarımda kalan gerçek gelirin büyük ölçüde azaltmış, sektörler arasındaki gelir dağılımını tarım aleyhine değiştirmiştir (Tezel, 1986: 363).

Tüm bu gelişmelere rağmen, aşarın kaldırılması, zirai gelirle devlet gelirleri arasındaki bağlantının kesilmesine neden olmuş ve bu bağlantı uzun müddet bir daha kurulamamıştır (Aren, 1963: 15). Ekonominin en büyük sektörünün, bu sektörde yaratılan katma değerinin çok küçük kısmını doğrudan vergi olarak ödemiş olması, iktisadi gelişme politikasının belki de en önemli sınırlayıcısı olmuştur (Tezel, 1986: 378).

Hükümet, verginin tabana yayılması yoluyla, geniş köylü yığınlarını ağır vergi yükü altına sokmayacak yöntemlerle tarımsal katma değerinin daha büyük bir kısmını vergilendirebilir ve iktisadi gelişme programlarını daha büyük kaynaklarla destekleyebilirdi. Ancak, siyasal iktidarın dayandığı toplumsal temellerde büyük arazi sahiplerinin önemli bir yer işgal etmesi bu yönde bir vergi politikasının geliştirilememesinde başlıca etken olmuştur (Tezel, 1986: 378).

3.3. Siyasi Hayattaki Gelişmeler ve Vergi Politikasına Etkileri

Bu dönemde siyasi kesimle (bürokrasi) yerli ticaret ve sanayi kesimi içiçe geçmiş durumdadır. Şöyle ki, 1931-1940 döneminde kurulan şirketlerin %74,2'sinin kurucuları bürokratlardır (Kirmanoğlu, 1994: 59).

Bürokrasiyle ticaret ve sanayi kesiminin içiçe olmasının bir başka sonucu da dönem içerisinde getirilen vergilerin özellikle ücretlilere yönelik olduğu dikkate alındığında ortaya çıkmaktadır.

1930-1939 döneminde siyasi hayattaki gelişmeler vergi politikasını etkilemiş ancak buna yön verecek kadar güçlü olmamıştır. Şöyle ki; 1930 yılında Serbest Fırka muhalefetinin halk tarafından kabul edilmesi, siyasi liderleri iktisadi alanda yeni atılımlar yapılması ve model değişikliğine gidilmesi zorunluluğuna ikna etmiştir (Boratav, 1993: 52).

Serbest Fırka programında, vergilerin yurttaşların iktisadi teşebbüs kabiliyetini sarsmayacak ve halkın dayanma gücünü aşmayacak derecede tahsil edileceğinin belirtilmesi (Tekeli, 1983: 156), vergi tarhının daha güvenilir esaslara dayandırılacağı ve tahsilatındaki yolsuzlukların giderileceğinin belirtilmesi Halkçı Fırka'yı etkilemiştir. Bunun üzerine bazı vergilerde hafifletmeye gidileceği sözü verilmiştir. Ancak vergi sistemindeki değişikliklerin incelenmesinden görüleceği gibi, getirilen yeni vergiler özellikle ücretliler üzerine yüklenmiş ve vergi adaleti bozulmuştur. Ayrıca, diğer vergi kanunlarında yapılan düzenlemeler verginin tarh ve tahsilatındaki olumsuzlukları önleyememiş, örneğin, asgari vergi esaslı yararlı olmamıştır.

1929 dünya ekonomik krizi dolayısıyla artan gelir ihtiyacı ve denk bütçe endişesi maliyenin zorunlu olarak olağanüstü vergilere yönelmesine neden olmuş, kolay ve verimli kaynaklara başvurulmak yoluyla krizin atlatılması yoluna gidilmiştir (Duru, 1981: 261).

3.4. Sanayi Planları ve Vergileme

1923-1929 döneminde uygulanan liberal iktisat politikasının egemenliği ve özel kesimin özellikle sanayileşme konusunda öncülük etmesinin başarısızlığı nedeniyle 1930'lu yıllar, Türkiye ekonomisinin dışa kapanarak ve devlet eliyle bir milli sanayileşme denemesine girdiği dönem olmuştur.

1929 dünya ekonomik krizinin ardından, cumhuriyetin kuruluşundan itibaren izlenen liberal ve dışa açık politikalar, yerini devletçi ve korumacı politikalara bırakmış, bu dönemde milli sanayinin kurulması amacıyla sanayi planları hazırlanmıştır.

1934 yılında uygulamaya konulan ilk sanayi planı, esas itibarıyla bir sanayi planı değil, sanayi programı niteliğindedir (Türk, 1982: 14). Şöyle ki; bu plan, sanayide belirli alt kollarında fabrikalar kurulmasını ve belirli işlerin yapılmasını amaçladığından, bir program olarak nitelendirilebilir (Kuyucuklu, 1986: 189 – 190). Programda (planda), ülkede ilkel maddesi bol olan sanayi alt kollarının kurulmasına öncelik verilmiştir (Kuyucuklu, 1986: 190).

Birinci sanayi planının finansmanı ayrıntılı olarak belirtilmemiş olmasına rağmen, kalkınmanın finansmanı ile vergileme arasındaki ilişki ilk kez bu planda kurulmuştur (Varcan, 1987: 49). Birinci sanayi planında beş yılda gerçekleşmesi planlanan yatırımların iki-üç yıl gibi kısa bir sürede sonuçlanmaları, ikinci sanayi planının iki yıl önce, 1936 yılında hazırlanmasına (Ölçen, 1982: 145) ve daha geniş kapsamlı tutulmasına neden olmuştur (Aktan, 1978: 48). Ancak Avrupa'da siyasal durumun bozulması, İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve milletlerarası ilişkilerin bozulması planın uygulanmasını engellemiştir (Aktan, 1978: 48 – 49).

Sonuç

1930'lu yıllarda, milli ekonominin gerekleri, ülkenin hızla kalkınması ve sanayileşmesi ihtiyacıyla sınırlı olan ve özel teşebbüsün tam güvenlik ve istikrar içinde varlığını sürdürebilmesini de gerekli gören bir devletçilik ilkesi benimsenmiş, milli sanayinin kurulması amacıyla sanayi planları hazırlanmıştır.

Dönem içinde GSYİH içinde tarım sektörünün payı düşmüş, sanayi sektörünün payı yükselmiştir. Hizmet sektörünün payı ise önce yükselmiş, sonra düşmüş ve dönem sonunda ilk yıllardaki değere geri dönmüştür.

Bütçe gelirleri içinde vergi gelirlerinin payı dönem boyunca azalmış; bu azalış, özel gelirler ve fonlardaki artışla karşılanmıştır. 1930-1939 döneminde vergi gelirlerinin bileşiminde de önemli değişiklikler olmuştur. Toplam vergi gelirleri içerisinde gelir üzerinden alınan vergilerin payı artmış, servet ve harcamalar üzerinden alınan vergilerin payı azalmıştır. Ayrıca, dolaysız vergilerin payının artmış olmasına rağmen, dönem boyunca dolaylı vergiler dolaysız vergilerden daha önemli yere sahip olmuştur.

Ekonomik gelişme amacıyla devletin gelire şiddetle ihtiyaç duyduğu bir dönemde vergi yükü düşük bir seviyede kalmıştır. Gelir sağlama anlayışının hakim olması, sistemli ve bilimsel bir vergi reformuna gidilmesini engellemiş, vergi politikası, daha çok kaynak sağlama amacına yönelmiştir. Vergi sisteminde bazı değişiklikler yapılırken, yeni vergilere de yer verilmiştir. Olağanüstü vergiler olarak adlandırılan bu vergiler özellikle ücretlilere yüklenmiştir. Dolayısıyla, vergi tabanının genişletilmesi yerine, daha kolay vergi alınabiliyor olması ve siyasi düzeyde temsil edilmiyor olmaları nedeniyle ücretlilere yüklenildiğini; ücretliler üzerine konan vergilerin çeşitlendirildiğini ve artırıldığını belirtmek yanlış olmayacaktır.

Dönem içerisinde tarım kesimine yeni bir vergi getirilmemesi ve mevcut vergilerde indirimler yapılmış olmasına rağmen, iç ticaret hadleri, ekonominin dış ticaret hadlerindeki bozulmayla ilişkili olarak tarım sektörü aleyhine dönmüş; bu yolla tarımdan tarım dışı sektörler bir gelir aktarması olmuştur. Ancak, aşar kaldırıldıktan sonra tarım kesimiyle devlet gelirleri arasında meydana gelen bağlantı kopukluğu bu dönemde de düzeltilememiş, bu durum, iktisadi gelişme politikasının belki de en önemli sınırlayıcısı olmuştur.

Ek Tablo:1 Vergi Gelirlerinin Dağılımı (%)

Yıl	Gelir Üzerinden Alman Vergiler					Servet Vergileri					Tüketim Vergileri						Dış Tic. Al. Vergiler	
	Kazanç Vergisi	İktisadi Bulunan Vergisi	Hava Kuv. Y. Vergisi	Muvazene Vergisi	Arazi Vergisi	Bina Vergisi	Hayvanlar Vergisi	Veraset ve İntikal Vergisi	Umumi İstihlak Vergisi	Eğlence ve Hususi İstihlak V.	Şeker İstihlak Vergisi	Diğer Dahili İstihlak V.	Tekel Mad. Savunma Vergileri	Buğdaya Koruma Karş. V.	Gümrük Vergileri	İthalat Muamele Vergisi		
1930	7.96	-	-	-	3.46	4.74	8.38	0.43	9.66	0.46	-	9.91	-	-	34.02	-		
1931	8.67	2.87	-	-	3.42	3.01	8.95	0.41	6.22	0.25	-	1.57	-	30.05	-			
1932	7.02	6.16	-	8.56	3.08	2.59	6.90	0.37	7.27	0.22	1.17	0.92	-	23.72	-			
1933	7.22	6.65	-	9.33	3.13	6.84	7.28	0.32	8.75	0.21	2.30	1.09	-	23.96	-			
1934	8.84	8.84	-	10.86	3.69	3.13	7.31	0.28	4.53	-	3.69	8.08	2.23	23.54	6.62			
1935	8.26	8.91	1.10	10.52	3.36	2.97	7.49	0.26	5.36	-	1.42	9.43	1.81	23.53	6.47			
1936	11.30	7.16	2.74	9.81	-	-	8.05	0.21	5.23	-	1.03	9.44	1.83	25.76	6.98			
1937	13.86	9.14	3.43	12.39	-	-	10.32	0.31	7.11	-	1.10	11.65	2.15	32.31	9.26			
1938	11.91	8.07	3.00	8.46	-	-	7.43	0.30	5.86	-	0.30	9.40	1.87	24.31	7.38			
1939	13.71	9.28	3.36	9.63	-	-	7.90	0.31	7.49	-	2.75	9.23	2.19	17.74	5.40			

Kaynak: Esfender KORKMAZ, Vergi Yapısı Ve Gelişimi, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Yayın No. 2989/489, Gür-Ay Matbaası, İstanbul, 1982.

Kaynakça

- Akalın, G. (2008), Atatürk Dönemi Maliye Politikaları, Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı SGB Yayın No: 2008/384.
- Aktan, R. (1978), Türkiye İktisadi, 3. B., Ankara: Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınları No. 425, A.Ü. Basımevi.
- Aren, S. (1963), "İktisadi Kalkınmayı Sınırlandırıcı Rolü Bakımından Tarım", Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi, (C.XVIII, No. 3-4) Eylül-Aralık.
- Boratav, K. (1982), Türkiye'de Devletçilik, Savaş Yayınevi, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Boratav, K. (1993), Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985, 4. B., Ankara: Gerçek Yayınevi.
- Bulutay, T. - Tezel, Y. S. - Yıldırım, N. (1974), Türkiye Milli Geliri (1923 - 1948), Ankara Üniversitesi, S.B.F. Yayınları No. 375, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Bulutoğlu, K. (1978), Türk Vergi Sistemi, C. 1, 6. B., İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Burhan, N. (1990), "Türkiye'de Devletçilik Üzerine Düşünceler (1923-1950)", Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, (32. Seri, Yıl 1988/1989, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezi Yayınları, No. 3659/533-74, İstanbul Üniversitesi Basımevi ve Film Merkezi) İstanbul: 29-40.
- Çakır, H. (1981), "Kalkınmanın Başlangıcında Türk Maliyesi (1920-1938)", Maliye Dergisi, Atatürk Özel Sayısı, Ekim: 129-148.
- Demirkan, U. (1981), "Atatürk'ün Maliye Siyaseti", Maliye Dergisi, Atatürk Özel Sayısı, Ekim: 41-70.
- Duru, C. (1981), "Atatürk Döneminde Olağanüstü Vergiler", Maliye Dergisi, Atatürk Özel Sayısı, Ekim: 259-288.
- Kazgan, G. (1983), Tarım ve Gelişme, İstanbul: Der Yayınları, Kazmaz Matbaası.
- Kılıçdaroğlu, K. (1981), "Kemalist Öğretide Maliye", Maliye Dergisi, Atatürk Özel Sayısı, Ekim: 71-87.
- Kirmanoglu, H. (1994), "Türkiye'de Vergi Reformları, Siyasal İktidarlar ve İktisat Politikaları", Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Cumhuriyet'in 70. Yılı Özel Sayısı, (36. Seri, Yıl 1994, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezi Yayınları, No. 3891/551-78, İstanbul Üniversitesi Basımevi ve Film Merkezi) İstanbul: 55-82.
- Korkmaz, E. (1982), Vergi Yapısı ve Gelişimi, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayın No. 2989/489, Gür-Ay Matbaası.
- Kuruç, B. (1987), Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Kuyucuklu, N. (1986), Türkiye İktisadi, 2.B., İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Acar Matbaacılık Tesisleri.
- Küçük, Y. (1985), Türkiye Üzerine Tezler 1908-1978, Birinci Kitap, 5.B., Ankara: Tekin Yayınevi.
- Oyan, O. (1999), "Meiji-Osmanlı-Türkiye: Vergi Politikasına İktisadi Kalkınma Sorunsalından Bakış", Mülkiye Dergisi (C. XXIII, S. 213), Eylül-Ekim.
- Ölçen, N. A. (1982), "1923-1938 Döneminde Birinci ve İkinci Sanayi Planları", Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası Ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi, Ankara: Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınları No. 513.
- Önder, İ. (1980), "Japonya'da ve Türkiye'de Vergi Sistemlerinin Gelişimi", Maliye Enstitüsü Konferansları (26. Seri, Yıl 1979/1980, İstanbul Üniversitesi, İktisat

- Fakültesi, Maliye Enstitüsü Yayınları, No. 2717/463-64, Güray Matbaası), İstanbul: 1-35.
- Öner, A. (1981), "Atatürk Dönemi Ekonomi Politika Reformları ve Maliye Uygulamaları", Maliye Dergisi, Atatürk Özel Sayısı, Ekim: 89-128.
- Öner, E. (2005), Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Döneminde Mali İdare, Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı APK Kurulu Başkanlığı Yayın No: 2005/369.
- Özyüksel, M. (1985), "İmparatorluk ve Cumhuriyet Dönemlerinde Gelir, Gider, Servet Vergileri", Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi (C. VI, S. 1), Nisan.
- Pelin, İ. F. (1945), Finans İlimi ve Finansal Kanunlar, Birinci Kitap, 3. B., İstanbul: İsmail Akgün Basımevi.
- T.C. Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, (1979), Bütçe Gelirleri Yıllığı 1977-1978, (1923-1978 Bütçe Gelirleri İstatistikleri), Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Tekeli, E. (1959), "Vergi Politikaları ve Türkiye'de Vergi Politikası", Maliye Enstitüsü Konferansları (4. Seri, Yıl 1958, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Maliye Enstitüsü Yayınları, No. 804/105-6, Sermet Matbaası), İstanbul: 1-11.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1983), 1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları, Türkiye Belgesel İktisat Tarihi Serisi No. 2, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İdari İlimler Fakültesi Yayın No. 30.
- Tezel, Y. S. (1986), Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950), 2. B., Yurt Yayınları 4, Ankara: Maya Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti..
- Turan, K. (1981), "Atatürk Dönemi Maliye Politikasında Tarım Kesiminin Yeri", Maliye Dergisi, Atatürk Özel Sayısı, Ekim: 289-319.
- Turan, K. (1998), "1923-1938 Dönemi Ekonomisinin Atatürk'ün Ekonomik ve Mali Görüşleri Işığında Değerlendirilmesi", Sayıştay Dergisi, Temmuz-Eylül.
- Türk, İ. (1982), "Atatürk ve Türk Mali Sistemi", Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi, Ankara: Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınları No. 513, A.Ü. S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi.
- Türk, İ. (1981), "Cumhuriyet Döneminde Vergi Sistemimizin Gelişmesi", Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi, Atatürk Özel Sayısı (C.XXXVI, No. 1-4), Ocak-Aralık.
- Varcan, N. (1987), Türkiye'de Vergi Politikalarının Oluşumu (Cumhuriyet Dönemi), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları No. 208/43.
- Yaşa, M. vd. (1980), Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi, İstanbul: Akbank Kültür Yayını, Apa Ofset Basımevi.